

Αλίκη Γαλιατσάτου,

Γεώργιος Δροσίνης, ο ποιητής των αμαρυλλίδων¹

Ας έχουν περάσει τόσα χρόνια, στην ψυχή μου έχουν μείνει ανεξίτηλες εκείνες οι καθάριες εικόνες των πρώτων αναγνωστικών μας, με τα οποία μάθαμε γράμματα: οι εικόνες της Άννας, του Μίμη και της Έλλης με το τόπι και το σκύλο τους, της γιαγιάς σκυφτής να λέει παραμύθια, της μητέρας να στρώνει το τραπέζι με το γυρισμό του πατέρα απ' τη δουλειά και όλης της οικογένειας μαζί με το καινούργιο αυτοκίνητο να χαίρεται την θάλασσα στο τέλος του βιβλίου και της σχολικής χρονιάς. Εικόνες απλές, σαφείς και κοντινές, που ανέδιδαν – λες – μια γνώριμη ευωδιά και μια φωτεινή καλωσύνη, μια αισιοδοξία ότι –παρά τη δυσκολία των χρόνων εκείνων– η κάθε μέρα θα ήταν καλύτερη από την προηγούμενη. Κι όταν λίγο αργότερα αρχίσαμε διαβάζοντας στίχους να συγκρατούμε ονόματα ποιητών κι ομοιοκαταληξίες, οι εικόνες της φύσης με τα γαλάζια πρωινά, τα κελαρυστά νερά, τα αστραφτερά πέλαγα, τα γαληνά ηλιοβασιλέματα, τα λευκά χωριατόσπιτα, τα αποσκιωμένα αλώνια και τα θερισμένα στάχυα, τις βραδυνές καμπάνες και τα βελάσματα των αρνιών, εικόνες–καλέσματα σε όλες τις αισθήσεις, ζωγραφιές, μουσικές, γεύσεις κι οσμές της ζωής που την ουσία της βιώνεις μόνο στη φύση, εικόνες που ασυναίσθητα και γι' αυτό αποτελεσματικότερα απέδιδαν το νόημα της απλής νοικοκυρεμένης ζωής και πάνω απ' όλα το αίσθημα της ανθρώπινης ευγένειας και της ελληνικής αρχοντιάς, οι εικόνες αυτές είναι αξεδιάλυτα δεμένες, συνυφασμένες με το όνομα του Γεωργίου Δροσίνη.

Ομολογώ πως για πολλά χρόνια έκτοτε ελάχιστα ξαναβρέθηκα μπροστά στο δημιουργό των *Ειδυλλίων* (1884), των *Φωτερών Σκοταδιών* (1914), της *Πύρινης Ρομφαίας* (1921), της συλλογής *Θα βραδιάζει* (1930), του *Μοιρολογιού της Όμορφης* (1927) και των πεζών της *Αμαρυλλίδας* (1886), του *Μπαρμπα Δήμου* (1889), του *Βοτανιού της αγάπης* (1901), της *Έρσης* (1922)². Η μεταπολεμική κριτική που

¹ Το κείμενο αποτελεί εισήγηση στην εκδήλωση του Συνδέσμου Φιλολόγων Κεφαλλονιάς και Ιθάκης προς τιμήν του Γεωργίου Δροσίνη, που διοργανώθηκε στις 16/5/2012 στο Δημοτικό Θέατρο Αργοστολίου «Ο Κέφαλος».

² Για την πλήρη εργογραφία του Δροσίνη βλ. Μερακλής, Μ. - Παραδείση, Ευδ. (2007): Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, εκδ. Πατάκη, Αθήνα, σς. 561-562.

επέβαλε ως δεσπόζουσα ποιητική αισθητική την έκφραση θεωρητικών προβληματισμών και την απόδοση φιλοσοφικών διαβασμάτων με ελεύθερο πεζολογικό σχεδόν στίχο, η προβληματική μας σχέση με την παράδοση και η εναγώνια προσπάθεια συντονισμού μας με τα ξένα ρεύματα με το φόβο του χαρακτηρισμού μας –και το χειρότερο, του αυτοχαρακτηρισμού μας– ως οπισθοδρομικών καταδίκασαν στη λήθη την ποίηση του Δροσίνη και των συγχρόνων του –Βιζυηνού, Προβελέγγιου, Στρατήγη, Καμπούρογλου– ως εύκολη και απλουστευτική, «χρήσιμη» μόνον για τα σχολικά αναγνωστικά αφήνοντας της μία κάποια θέση στα εγχειρίδια Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Ωστόσο, μία προσεκτικότερη και πιο ευαισθητοποιημένη μελέτη της σημαντικότητας για την εξέλιξη των Γραμμάτων μας εκείνης της περιόδου στα τέλη του 19^{ου} αι. και στις αρχές του 20^{ου} αι. οδηγεί στη συνειδητοποίηση της απολυτότητας της κριτικής και στον εντοπισμό δύο τουλάχιστον ατοπημάτων : αφ’ ενός στην απαίτηση από κάθε καλλιτέχνη της απόδοσης του κλασσικού κι επομένως της δυνατότητας του καλλιτεχνικού δημιουργήματος να απαντά σε όποιο ερώτημα όποιας εποχής και αφ’ ετέρου στην πρακτική της να αντιμετωπίζει ένα έργο με κανόνες που η ίδια έχει επιβάλει, στην αδυναμία της δηλαδή να το κρίνει με τα δεδομένα της εποχής του, βασικό εκ των οποίων είναι και η πρόσληψή του από τους συγχρόνους του.³

Με γνώμονα λοιπόν την παρουσία του Δροσίνη ως μέλους της συντροφιάς εκείνης που έμελλε να χαράξει τη σημαντικότερη ίσως τομή στα λογοτεχνικά πράγματα της χώρας, ως ενός δηλαδή από τους εκπροσώπους της Γενιάς του 1880, αλλά και την υποδοχή και την αποδοχή του έργου του από το σύγχρονό του κοινό θα επιχειρήσω μία περιδιάβαση στο λογοτεχνικό κυρίως έργο του, ελπίζοντας να μη θεωρηθεί υπέρμετρο εκ μέρους μου τόλμημα η παρουσίαση μέσα σε λίγες γραμμές μίας εβδομηντάχρονης πορείας.

Ο Γ. Δροσίνης γεννήθηκε στο κέντρο της Αθήνας, στην Πλάκα, το 1859, έτος γέννησης και του Κ. Παλαμά. Καταγόταν από το Μεσολόγγι, πάλι όπως ο Παλαμάς. Οι παππούδες του από την πλευρά και των δύο γονιών του πολέμησαν στην Επανάσταση. Ο Καραγεώργος Δροσίνης μάλιστα, αντιστράτηγος στην πολιορκία του Μεσολογγίου, έπεσε στην Έξοδο.⁴ Ο ποιητής απαθανάτισε τα ένδοξα οικογενειακά κειμήλια που κράτησε ως το τέλος της ζωής του:

³ Ζήρας 2009: 32-37

⁴ Για την καταγωγή του ποιητή βλ. Λογοθέτη 1960: 5-6

*Ω Πρόγονέ μου, που ποτέ δεν γνώρισα
κι ούτε ζωγραφιστή είδα τη θωριά σου,
σπαθί, ρολόι και δαχτυλίδι απόμειναν
τρεις θύμησες απ' την παληκαριά σου.*

Μαγεμένος από τα περιγράμματα της αττικής φύσης ο Δροσίνης προσπάθησε νωρίς να φέρει στην επιφάνεια το απροσδιόριστο κάτι που ένιωθε να τον πλημμυρίζει, χωρίς όμως αποτέλεσμα: η περιρρέουσα ατμόσφαιρα δεν τον ευνοούσε. Η λόγια παράδοση των Φαναριωτών έχοντας δημιουργήσει την ψυχρή, τυποποιημένη και στομφώδη εκείνη ποίηση σε πλατιαστική καθαρεύουσα είχε πλέον εξαντλήσει όλες τις δυνατότητές της και κάτι ακόμη χειρότερο: είχε αποκόψει την ποίηση και την γλώσσα μας από τη ζωή. Οι Σούτσοι, ο Ραγκαβής, ο Παπαρρηγόπουλος, ο Παράσχος –όσο κι αν είχε υπάρξει δημοφιλής– δεν μπορούσαν να αυτοεπαναληφθούν· ή θα συνέβαινε κάτι άλλο ή η ποίηση θα έσβηνε.⁵ Συνέβη το κάτι άλλο κι ενώ ο Αλ. Σούτσος αφιέρωνε στον έρωτα τούτους τους στίχους:

*Θεέ μου ιλαρώτατε
μικρέ μου και ωραιότατε
υμνώ τας χάριτάς σου.*

εμφανίσθηκαν ξαφνικά οι ακόλουθοι:

*Αγάπης μήλο σου 'ριζα
το πήρες με λατρεία
και το 'σφιζες στα στήθη σου
κι έγιναν μήλα τρία.*

Ήταν ο Δροσίνης που παρακινημένος από τη χάρη και τη φαινομενική απλότητα του Heinrich Heine και του Alfred de Musset είχε αποφασίσει: «Τέτοια μπορώ κι εγώ να γράψω...»⁶. Ο Δροσίνης πρωτοεμφανίσθηκε το 1878 με το ψευδώνυμο «Αράχνη» στο *Ραμπαγά*, στη σατιρική εφημερίδα των Κλεάνθη Τριαντάφυλλου και Βλάσση Γαβριηλίδη που νεοφερμένοι από την Κωνσταντινούπολη συνέβαλαν με τα έντυπά τους στον αγώνα κατά των Φαναριωτισμού. Στο ίδιο έντυπο πρωτοδημοσιεύθηκε και η «Ανθισμένη αμυγδαλιά» που ξαφνιασμένος ο Δροσίνης την άκουσε από μία συντροφιά καλλιφώνων νέων το 1888 μεσάνυχτα στο δρόμο για το σπίτι του επιστρέφοντας από του Σουρή. Το

⁵ Βλ. και Καραντώνης ³1977: 161-162

⁶ Δροσίνης 1951: 93

τραγούδι, αντίδραση προς τη ρομαντική θρηνωδία, είχε γίνει πανελλήνιο με την επιστράτευση του 1885 απ' τους στρατιώτες που γυρνούσαν στα σπίτια τους, ενώ εκείνος σπούδαζε στη Γερμανία. Ακόμη και σήμερα ο συνθέτης παραμένει άγνωστος, ο ποιητής όμως – παρόλο που το θεωρούσε άτεχνα στιχουργημένο – θα το άκουγε ως κι από γύφτικο ζουρνά και τύμπανο σε πηλιορείτικο πανηγύρι.⁷

Η πρώτη συλλογή του Δροσίνη εξεδόθη από το Λάμπρο Κορομηλά το 1881, ο οποίος μάλιστα υπήρξε και «νονός» της: *«Αφού παρουσιασθήκατε στη δημοσιότητα με το ψευδώνυμο Αράχνη, τα ποιήματά σας τα πρώτα δεν μπορούν να είναι παρά Ιστοί Αράχνης»*, του είπε και άρχισε την εκτύπωση (Δροσίνης 1951: 93). Ο Δροσίνης δεν ήταν μόνος: άλλοι δύο ποιητές, νεαρότατοι κι εκείνοι, είχαν αρχίσει να τραβούν το ενδιαφέρον του κοινού που είχε πλέον κουρασθεί από το βερμπαλισμό των καθαρολόγων, ο Νίκος Καμπάς κι ο Κωστής Παλαμάς. Οι τρεις εκείνοι νέοι πραγματοποίησαν «ένα ροδαλό ποιητικό, ένα όλο χαμόγελο ξημέρωμα».⁸ Εκείνο που έκανε τη διαφορά ήταν πρώτα η απλή γλώσσα των στίχων τους, αυτή που μιλούσε όλος ο κόσμος, λέξεις απλές, ζωντανές, με χρώμα και ήχο, και μετά τα θέματά τους, απλά, καθημερινά, ενός ζωντανού ανθρώπου κι όχι αφηρημένες ρομαντικές ιδέες και θρηνητικές αναμνήσεις της αρχαίας δόξας. Ο Καμπάς έγινε σύντομα στην Αλεξάνδρεια διάσημος δικαστικός, ο Παλαμάς τράβηξε πολύ μακριά και πολύ ψηλά τον ποιητικό του δρόμο και ο Δροσίνης έμεινε συνεπής τραγουδιστής και ζωγράφος του ξημερώματος της νέας ποίησης.

Σιγά – σιγά ακόμη κι ο Παράσχος άρχισε – όπως λέει ο ίδιος ο Δροσίνης στα ΣΦΖ να ανέχεται αυτά τα ‘παιδαρέλια’ «που όποιος γυρίσει και τα ιδή ξεραίνεται απ’ τα γέλια». Και πρόσθετε «επί τέλους να είχαν και κάποια ηλικία! Ποιοι ήταν αυτοί; Ο Κωστάκης κι ο Γιωργάκης», ενώ ο Ροΐδης, κριτικός με οξύτατη ματιά από τη μια προσπαθούσε να εξισορροπήσει τα πράγματα κι από την άλλη υποστήριζε ότι η ποίηση έπρεπε να πάρει υγιέστερες κατευθύνσεις, που όμως δεν υπεδείκνυε. Ο ρόλος αυτός ήταν του Παλαμά και του Δροσίνη.⁹

Τα πράγματα πάντως είχαν μπει στο δρόμο τους: το 1883 το περιοδικό της *Εστίας* προκηρύσσει με πρόταση του λαογράφου Νικ. Πολίτη διαγωνισμό συγγραφής διηγήματος με θέμα από την ελληνική ζωή, οποιασδήποτε ιστορικής περιόδου, και το

⁷ Ό.π.: 94

⁸ Καραντώνης ό.π.: 163

⁹ Παπακώστας ⁸2007:138-142

βραβείο κερδίζει ο Δροσίνης με το διήγημα του «Χρυσούλα». Στο μεταξύ έχει αφήσει τις σπουδές της Νομικής κι έχει μεταπηδήσει στη Φιλοσοφική, την οποία όμως θα αφήσει για να σπουδάσει στη Λειψία Ιστορία της Τέχνης και ξένες φιλολογίες χωρίς όμως να πάρει πτυχίο, αφού όλο το χρόνο αποσπούσαν τα λογοτεχνικά του ενδιαφέροντα. Πριν φύγει για τη Γερμανία, έχει ήδη γράψει το γνωστότερο από τα πεζά έργα του, τη νουβέλα «Αμαρυλλίδα», που εμπνεύστηκε από τον οικογενειακό πύργο των Γουβών, κληρονομιά της μητέρας του: με τη φαντασία του μετέφερε μία κοπέλα που τον συγκίνησε στην Αθήνα στη μαγευτική φύση του κάμπου και έπλασε την ηρωίδα του. Γράφοντάς το δε φανταζόταν ούτε πόσο πολύ επρόκειτο να αγαπηθεί και να μεταφρασθεί και σίγουρα ούτε ότι χρόνια μετά θα αγόραζε μία έπαυλη, όπου θα περνούσε τα τελευταία χρόνια της ζωής του και θα της έδινε το όνομα της ηρωίδας του. Στην ύπαιθρο διαδραματίζεται και το νατουραλιστικό μυθιστόρημα *Το Βοτάνι της Αγάπης* που έγραψε σε 18 ημέρες στη Λειψία το 1887 και μεταφράστηκε σε 6 γλώσσες (Λογοθέτης 1960:28). Η επιστημονική ακρίβεια της περιγραφής της φύσης και πιστή απεικόνιση της ζωής του απλοϊκού χωριού, όπου υπογραμμίζονται η αμάθεια, η εξαθλίωση και η ηθική φθορά αλλά και η βιαιότητα των παθών και οι δραματικές συγκρούσεις δείχνουν ότι μέρος του έργου του κάθε άλλο παρά ειδυλλιακό είναι και ότι τα ενδιαφέροντά του ξεπερνούν κατά πολύ την περιγραφή.¹⁰

Το 1889 εκδίδει τον *Μπάρμπα Δήμο*, σκηνογραφίες από την ελληνική επανάσταση. Ο ήρωας – αφηγητής ήταν υπαρκτό πρόσωπο, που πάμπτωχος ζούσε δίπλα στο Δροσίνη σ' ένα μικρό δωματιάκι που του είχαν παραχωρήσει από σεβασμό κι εκείνος συχνά διηγείτο ιστορικές στιγμές του Αγώνα, όπου πολέμησε κι έχασε το χέρι του. «Αι διηγήσεις του γέροντος αγωνιστού – γράφει στον πρόλογο ο Δροσίνης – έμειναν ανεξάλειπτοι εις την μνήμη μου, αλλά προσπαθών να τις αναπαραστήσω δεν θα δυνηθώ βεβαίως να δώσω την ζωντανήν χάριν που έδιδε εις αυτάς διηγούμενος ο Μπάρμπα-Δήμος». Χωρίς στόμφο αλλά με πατριωτικό παλμό και εθνική υπερηφάνεια ο Δροσίνης μετέφερε από ζωντανή πηγή με ιστορική συνείδηση μεγάλες ιστορικές στιγμές.

Το 1925 κυκλοφορεί το μυθιστόρημα *Έρση*, αφηγηματική ανάπτυξη της λυρικής συλλογής *Θα βραδυάζει*, όπου εξυμνείται ο αρμονικός γάμος και κυριαρχεί το στοιχείο της θάλασσας. Έγινε τόσο δημοφιλές, ώστε πολλοί γονείς έδωσαν στις κόρες τους το όνομα της ηρωίδας. Το πεζογραφικό έργο του Δροσίνης δείχνει

¹⁰ Ζήρας ό.π.

ανάγλυφες τις απόψεις του για το γλωσσικό θέμα: κράτησε μία μετριοπαθή, χωρίς φανατισμούς στάση και γι' αυτό σπάνια πολεμήθηκε ακόμη και σε στιγμές έξαρσης του γλωσσικού ζητήματος. Έτσι, ενώ τα πρώτα του κείμενα γράφονται σε καθαρεύουσα ή σε απλουστευμένη καθαρεύουσα, η *Έρση* είναι σε τέτοια δημοτική που ο γλωσσολόγος Γ. Χατζηδάκης θεώρησε πως δύο-τρία τέτοια βιβλία θα έλυναν το γλωσσικό ζήτημα.¹¹ Αβίαστα και φυσιολογικά ο Δροσίνης απλώς απομακρύνθηκε από την καθαρεύουσα, αδιαφορώντας γι' αυτήν χωρίς γλωσσικές διακηρύξεις και μανιφέστα.

Ο Δροσίνης ήταν τυχερός που έζησε σ' εκείνη την εποχή, αυγή και μεσουράνημα της ελληνικής πνευματικής ιστορίας. Τότε άνοιγε η χώρα μας τα φτερά της προς το γόνιμο πνευματικό της ξεπέταγμα: Σπυρ. Λάμπρος, Νικ. Πολίτης, Ιακ. Πολυλάς, Κ. Παλαμάς, Χρ. Τσουντας, Εμμ. Ροΐδης, Αγγ. Βλάχος, Γ. Βιζυηνός, Ανδ. Καρκαβίτσας, Γ. Χατζηδάκης, Αλέξ. Παπαδιαμάντης, Δημ. Βικέλας, Γρ. Ξενόπουλος, Κ. Χατζόπουλος, Αριστομ. Προβελέγγιος, Νικ. Γύζης, Γεωργ. Ιακωβίδης, Γ. Σουρής, Ιω. Πολέμης, Κ. Χρηστομάνος, Κ. Θεοτόκης κι άλλοι, κι άλλοι. Αυτοί ήταν οι άνθρωποι που μόχθησαν για την πνευματική αναγέννηση της πατρίδας, ο καθένας στον τομέα του. Περιοδικά όπως η *Εστία*, η *Εθνική Αγωγή*, η *Βιβλιοθήκη Μαρασλή*, ο *Νουμάς*, τα *Παναθήναια* σκόρπιζαν γνώσεις και πίστη, ερευνούσαν την ελληνική ζωή και έφερναν σ' επαφή με τις προόδους της Δύσης. Γλωσσολογία, Λαογραφία, Ποίηση, Αρχαιολογία, Καλές Τέχνες έθεσαν τότε τις βάσεις τους.¹²

Ο Δροσίνης είχε και δημοσιογραφική δραστηριότητα: για αρκετά χρόνια διηύθυνε το περιοδικό *Εστία*, το οποίο μετέτρεψε σε καθημερινή απογευματινή εφημερίδα. Ίδρυσε ο ίδιος το περιοδικό *Εθνική Αγωγή* το 1898, την επαύριο της ταπεινωτικής ήττας του 1897 με σκοπό την πνευματική ανόρθωση του λαού, το *Ημερολόγιο της Μεγάλης Ελλάδας*, συνεισφέροντας στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας, τα *Ελληνικά* με χρηματοδότη φανερά την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, αλλά ουσιαστικά τον Βενιζέλο. Ο μεγάλος έρωτας της ζωής του όμως υπήρξε ο Σύλλογος προς Διάδοση Ωφελίμων Βιβλίων (ΣΩΒ), ιδρυτής και χρηματοδότης του οποίου υπήρξε ο Δημ. Βικέλας και ισόβιος γραμματέας ο ίδιος ο Δροσίνης: 100 κεραμιδιά, 74 πράσινα, μια σειρά από 13 δημοσιεύματα μ' εθνικό περιεχόμενο, 13 τόμοι της

¹¹ Λογοθέτης ό.π.: 32

¹² Βλ. και Θέρος 1949: 958

«Ιστορικής και Λαογραφικής Βιβλιοθήκης» οι εκδόσεις του Μουσικού και Λαογραφικού Αρχείου, τα περιοδικά που διηύθυνε ο ίδιος απαρτίζουν την εθνικότερη ελληνική βιβλιοθήκη και δείχνουν την πίστη του στη διαπαιδαγώγηση του λαού και στη διεύρυνση γνώσεων πρακτικού βίου. Το ισόγειο εκείνο γραφείο του σπιτιού με την κόκκινη πρόσοψη επί της οδού Ακαδημίας ήταν γεμάτο από τα βιβλία της ιδιωτικής βιβλιοθήκης του Δροσίνης που περιελάμβαναν όλη την νέα λογοτεχνία, σειρές παλαιών περιοδικών αλλά και τους Έλληνες κλασικούς. Την ευρωπαϊκή φιλολογία την είχε σπίτι του. Όποια καινούργια έκδοση κυκλοφορούσε – μη φειδόμενος κόστους – ο Δροσίνης την αγόραζε κάνοντας τον Ξενόπουλο να ομολογεί: «Εγώ ο πτωχός δεν εζήλευα παρά την πλουσιωτάτην βιβλιοθήκη του Δροσίνης». (Παπακώστας 2004: 332). Ο Δροσίνης δεν αρνήθηκε ποτέ σε κανέναν τον δανεισμό διαβάζοντας τα βιβλία του πολλές φορές τελευταίος, ενώ κληροδότησε ήδη από το 1942 όλη την πνευματική περιουσία του στον «αγαπητό του Σύλλογο, δηλαδή τη βιβλιοθήκη, τις εκδόσεις και τα ανέκδοτά του έργα. *«Θα επιθύμουν»* γράφει στη διαθήκη του *«η Βιβλιοθήκη Δροσίνης να μη μένη απολιθωμένη εις τα κλειστά ερμάρια, αλλά να χρησιμοποιείται όπως και όταν ήμουν καθισμένος εις το γραφείο μου, δια τους έχοντας ανάγκη βοήθειας της....»* (Λογοθέτη 1960: 39-41).

Αναμφισβήτητα το Γραφείο του ΣΩΒ ήταν το σημαντικότερο φιλολογικό στέκι της Αθήνας, μαζί με το φιλολογικό σαλόνι του Παλαμά, όπου διαβάζονταν και σταχυολογούνταν στίχοι και στίχοι, πριν δοθούν στο τυπογραφείο. Ειδικά μάλιστα μετά την πτώση του Βενιζέλου το 1920, οπότε και επαύθησαν από τις δημόσιες υπηρεσίες πολλοί βενιζελικοί – και ο Δροσίνης –, το γραφείο ήταν καθημερινά γεμάτο και ο οικοδεσπότης προσέφερε πάντοτε καφέ για παρηγοριά, όπως έλεγε και συχνότατα κι άλλα τραταρίσματα – εκπλήξεις (Μάργαρης 1951:525-529). Αξίζει μάλιστα να αναφερθεί ότι από τους συχνότερους θαμώνες του Συλλόγου ήταν ο δικός μας Μπάμπης Άννινος.

Ο Δροσίνης ήταν από τους σπάνιους ανθρώπους, ίσως ο μοναδικός εκείνης της συντροφιάς, που συνδυάζουν την σκέψη με τη δράση, τον ποιητή με τον οργανωτή και διεκπεραιωτή των αποφάσεών του. Το έργο του ως ανώτερου υπάλληλου του Υπουργείου Παιδείας είναι και σημαντικό και πολυποίκιλο, ενώ η εκδοτική του προσφορά έχει ήδη σκιαγραφηθεί. Όμως για εκείνο που ο Δροσίνης μένει στη μνήμη μας είναι αναμφισβήτητα η ποίησή του. Ελάχιστοι από μας δεν

έχουμε απαγγείλει σε εθνικές γιορτές το «Χώμα Ελληνικό» ή τον «Υμνο των προγόνων»,

*Τώρα που θα φύγω και θα πάω στα ξένα
και θα ζούμε μήνες, χρόνους χωρισμένοι,
άφησε να πάρω κάτι κι από σένα,
για την κάθε λύπη, κάθε τι κακό,
φυλαχτό απ' αρρώστια, φυλακτό από χάρο,
μόνον λίγο χώμα, χώμα Ελληνικό.*

(Αμάραντα)

δεν έχουμε αποχαιρετήσει το καλοκαίρι με τούτους τους στίχους:

*Χειμώνιασε και φεύγουν τα πουλιά,
γοργός ο γερανός τα πελαγώνει
η φλύαρη χελιδονοφωλιά
χορτάριασε παντέρημη και μόνη.*

και δεν έχουμε ελπίσει τον γρήγορο ερχομό της Άνοιξης με τον καλογιάννο:

*Σ' της λυγαριάς τ' ολόξερο κλαδί,
του φθινοπώρου φτωχικό παιδί,
ο Καλογιάννος πρόσχαρος προβάλλει.*

*Με λόγια σιγαλά και ταπεινά,
μικρός προφήτης, φτερωτός, μηνά
την άνοιξη που θα γυρίσει πάλι.*

(Γαλήνη)

ή δεν έχουμε απολαύσει μικροί ακόμη ταξιδεύοντας με τη φαντασία μας χάρη στις εικόνες του Δροσίνη το Πήλιο, που και ο ίδιος πολύ αγαπούσε και κατέφευγε συχνά απ' το Χορευτό μάλιστα ήταν η γυναίκα του Μαίρη Κασαβέτη κι εκεί είχε φιλοξενήσει τον Ψυχάρη:

ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ

*Η πλάση, η παντοδύναμη κι απόνετη μητέρα,
για σένα δεν εστάθηκε καθόλου ακριβοχέρα
-σπαράγδια τα ρουμάνια σου, διαμάντια τα νερά σου,
απλώνονται, σκορπίζονται, χύνονται ολόγυρά σου,
χαρίσματα αζετίμητα και δώρα ευλογημένα
σ' τα Εικοσιτέσσερα Χωριά που κρέμονται από σένα.
Και δίνεις σ' τις ζωές ζωή, φέρνεις σ' τις χάρες χάρη,
περήφανο και σπλαχνικό Βουνό – βουνών καμάρι.*

(Γαλήνη)

Ή ακόμη και την απροσδιόριστη λύπη σε στιγμές ευτυχίας:

*Έχει η ψυχή κάποιους καημούς αλόγιστους,
που δεν τους έχει το κορμί,
και τη σπαράζουν άκαιρα κι αθέλητα
χωρίς καμμιά αιτία και καμμιά αφορμή.*

*Αν δεν πληγώθηκες, σταλάζει το αίμα σου;
Αν δεν αρρώστησες, πονείς;
κι όμως την ώρα μιας χαράς σου θλίβεσαι,
και τη στιγμή μιας ευτυχίας σου θρηνείς.*

(Φωτερά Σκοτάδια)

Η θεματική του Δροσίνη μεταβιβάζεται ίδια με τις ίδιες συγκινήσεις και την ίδια τέχνη από συλλογή σε συλλογή. Με το πέρασμα του χρόνου η γλώσσα πλουτίζεται, ο ρυθμός του στίχου γίνεται πιο σίγουρος, ο λόγος του πιο σταθερός, η φράση κομψότερη και η ζωγραφική εικόνα όλο και πιο ολοκληρωμένη. Φύση συναισθηματική παρά θεωρητική, γύρευε παρηγοριά στην ομορφιά των πραγμάτων, αντιεγκεφαλικός, αντιρρητορικός δεν έκανε ποίηση τα διαβάσματά του, δεν ερμήνευσε τα παγκόσμια ρεύματα αλλά ούτε και την εποχή του. Γι' αυτόν οι μόνες εποχές είναι οι τέσσερεις του έτους (Μελάς 1949:933). Τραγουδία απλές καθημερινές ανθρώπινες αλήθειες με ορμητική κατάφαση στη ζωή. Οι στίχοι είναι γεμάτοι ξαστεριά και αγάπη για το συγκεκριμένο, νερό που αναβρύζει

στραφταλίζοντας στον ήλιο από εξοχική πηγή. Προτίμησε τη φύση παρά τις ιδέες, τη λαογραφία παρά τη φιλοσοφία, το ήρεμο ειδύλλιο από το ερωτικό πάθος, την ήρεμη και φρόνιμη χαρά παρά τη συγκλονιστική λιγόζωη ευτυχία. Ο Δροσίνης βοήθησε την ποίησή μας να ξεφύγει από την καθαρογλωσσία και, αφού ξεχυθεί στο ύπαιθρο, να ξαναγυρίσει με αγροτικές ευωδιές μέσα από το δημοτικό στίχο, του οποίου μιμήθηκε δημιουργικά τη γλωσσοπλαστική ικανότητα. Ποτισμένος με τα Lieder, γερμανικά λαϊκά τραγούδια με θέμα τη φύση και τον έρωτα, τον Heine και τον Goethe και τη δημοτική μας μούσα, τους Γάλλους παρνασσιστές, την Επτανησιακή Λογοτεχνία και την αγάπη του σπουδαίου φίλου του Νικ. Πολίτη, συνέθεσε γαλήνιες, ήρεμες, σταθερές εικόνες με στίχο σαφή, εύληπτο, χωρίς εξάρσεις, ούτε διαφορούμενες αλληγορίες. Θα ήταν λάθος να πιστεύουμε ότι δεν τον απασχόλησαν μεταφυσικές αγωνίες και η έγνοια για την ανθρώπινη μοίρα, αλλά αυτό έγινε φευγαλέα και συγκρατημένα.

Στάθηκε πάντοτε ένας καλοπροαίρετος αστός που επεδίωκε κάθε στιγμή την επαφή του με τη φύση, χωρίς να τον απασχολούν οι μεγάλοι πνευματικοί αγώνες που είναι η ψυχή των μεγαλουπόλεων. Ο ίδιος έλεγε: «Ποτέ μου δεν έγραψα τίποτε φανταστικό. Ό,τι βρίσκεται στα ποιήματά μου: τα πρόσωπα, η εικόνα, η περιγραφή τα είδα και τα έζησα. Στις Γούβες, στο Πήλιο, στην Αθήνα». (Καλιτσουνάκης 1949; 941). Πράγματι, η ποίησή του είναι ποίηση πραγμάτων και αισθημάτων που ο ίδιος έζησε, πίστεψε και αγάπησε. Έτσι, πρόσφερε στον εαυτό του τη χαρά να ζει και να πολλαπλασιάζει ποιητικά τις εμπειρίες του και στους άλλους ένα παράθυρο ολάνοιχτο προς την ελληνική φύση.

Το περιεχόμενο των συλλογών του θα μπορούσε να χωριστεί σε τρεις θεματικές κατηγορίες: η πρώτη σχετίζεται με τον εσωτερικό κόσμο, τα συναισθήματα της χαράς, της λύπης, της νοσταλγίας, του θανάτου. Η δεύτερη προβάλλει τη σχέση του ποιητή με την πατρίδα και την ελληνική ιστορία. Και η τρίτη μας δίνει τον φυσιολόγη, λαογράφο Δροσίνη. Και οι τρεις ανταναγάζουν τη ζωή, την καταγωγή και την πολυποικίλη δράση του Δροσίνη ως Έλληνα λογοτέχνη και πνευματικού δημιουργού. Δεν θα πρωτοτυπούσα θεωρώντας πιο πλούσιες και πιο ποιητικές τα *Φωτερά Σκοτάδια*, *Το μοιρολόι της Όμορφης* που ήταν και η δική του προτίμηση (Fletcher Lee 1951: 107) και το *Θα βραδυάξει*. Στα *Φωτερά Σκοτάδια* περιέχονται ποιήματα από τον ψυχικό και ιδεολογικό κόσμο του ποιητή, κομψά και περιεκτικά,

με ήρεμη πίστη στην αξία της ζωής, γαλήνια και αισιόδοξα από την ενδεχόμενη παράταση της ζωής μας πέρα από το θάνατο. (Καραντώνης ³1977: 173 κε).

*Τι λοιπόν; Της ζωής μας το σύνορο
θα το δείχνει ένα ορθό κυπαρίσσι;
Κι απ'ό,τι είδαμε, ακούσαμε, αγγίζαμε
τάφου γη θα μας έχει χωρίσει;*

.....
*Η ψυχή, ταξιδεύτρα μες'στ'Άπειρο,
σταλαμίδα νερού μήπως μοιάζει,
που ανεβαίνει στα νέφη απ'τα πέλαγα,
κι απ' τα νέφη στους κάμπους σταλάζει;*

*Μήπως ό,τι θαρρούμε βασίλεμα
γλυκοχάραμ'αυγής είναι πέρα,
Κι αντί νάρθει μια νύχτ'αζημέρωτη,
ξημερώνει μι'αβράδιαστη μέρα;*

*Μήπως είν'η αλήθεια στο θάνατο
κι η ζωή μήπως κρύβει την πλάνη;
Ό,τι λέμε πως ζη μήπως πέθανε
κι είν' αθάνατο ό,τι έχει πεθάνει;*

(Φωτερά σκοτάδια)

Αν ήταν όλο το έργο του να σβηστεί, το μόνο που θα ήθελε να διασωθεί είναι το *Μοιρολόι της Όμορφης*, τραγουδιστό σε δεκαπεντασύλλαβους ιαμβικούς στίχους μνημόσυνο της πρώτης του, πλατωνικής, αξέχαστης αγάπης, της Ευμορφούλας, κόρης του Γιώργη Κόλλια, κολλήγου στο κτήμα των Γουβών. Η νεκρή Όμορφη είναι η ζωντανή Μορφούλα που είχε πρωτοτραγουδήσει το 1882 σε πανηγύρι του χωριού (Δροσίνης 1949; 935-938). Στη σύνθεση που θυμίζει την παραλογή του *Νεκρού Αδελφού* και ομηρικούς θρήνους ο ποιητής ολοφύρεται σπαρακτικά: (Στέφος 2009: 42-43)

ΤΟ ΜΟΙΡΟΛΟΪ ΤΗΣ ΟΜΟΡΦΗΣ

*Πικρό το μήνυμα έλαβα , πως ήσουν πεθαμένη
στην πολιτεία τρανή κυρά κι αρχοντικά θαμμένη.
Κι ο νους μου μ'έφερε γοργό της νύχτας καβαλάρη
κ' ήρθα και βρήκα κι έσκαψα το μνήμα που κοιμόσουν
και το κορμί σου φόρτωσα στου αλόγου μου τη σέλλα
και νεκροκλέφτης το 'φερα στο πατρικό σου σπίτι.*

.....
*Ποιος σε είδε, νεραϊδόκορμη, να πλένης στο ποτάμι,
με τις αγράμπελες σκεπή, τις ροδοδάφνες φράχτη,
και δεν του κόπηκε η μιλιά, δε χάθηκε το φως του;*

*Εγώ σε είδα και σώπασα, να μην κοπεί η μιλιά μου,
και σφάλησα τα μάτια μου να μη χαθεί το φως μου.
Κι ουδέ ποτέ σου το μαθες κι ουδέ ποτέ σου το είπα-
Τώρα, που δεν τ' ακούς εσύ, στο λέω το μοιρολόι.*

Η αίσθηση του συγκεκριμένου τοπίου, οι Γούβες της επαρχίας Ιστιαίας, στη Βόρεια Εύβοια και η νοσταλγία του διανυμένου χρόνου δεσπόζουν στη συλλογή *Θα Βραδυάζει* (Θέμελης 1955: Βαζ. Βιβλ. αρ 24). Με προμετωπίδα «*Ξημέρωσε όταν έφυγα και τώρα έχει βραδιάσει*», τα αγροτικά μοτίβα εκτυλίσσονται από ποίημα σε ποίημα. Περνώντας από τις τέσσερεις εποχές του έτους ο ποιητής δίνει ανάγλυφες τις εικόνες του χωριού που φωτίζονται από τη μορφή ανώνυμης, ιδανικής, αγαπημένης γυναίκας – μην είναι η Μορφούλα των Γουβών; - η οποία τον συνδέει με τη φύση και τον έρωτα (βλ. και Στέφος 2009:40). Το κάθε τραγούδι συμπληρώνει το προηγούμενο κι όλα μαζί δένουν ένα ειδυλλιακό μυθιστόρημα ιδανικής αγάπης σ' ένα κλασικό ελληνικό χωριό. (Καραντώνης ³1977: 179-184).

*Θα σε πάω όπου χαράχτηκαν
τα παιδιάτικά μου αγνάρια;
στους αγρούς, στα βαλτολίβαδα,
στα σπαρτά, στα καρπερά.*

*Και στα δάση τα βαθίσκιωτα
και στα λιόφυτα τ'ανάρια,
στις βρυσούλες, στ'ακροθάλασσα,
στα τρεχούμενα νερά.*

*Θα περάσωμε όπου πέρασα
μοναχός τα μονοπάτια:
στις πλαγιές, στα κλεισορέματα
και στην άκρη απ'τους γκρεμνούς.*

*Κι όπου πάντα λαχταρώντας σε
σ'αναζήτησαν τα μάτια
και με πίστη καρτερώντας σε
σε προφήτεψεν ο νους.*

*Θα καθίσωμε όπου κάθισα
μέρες, νύχτες, αυγές, βράδια:
σ'έναν όχτο, σ'ένα χέρσωμα,
σε μια πέτρα σκαλιστή.*

*Κι όπου ακούγοντας το βήμα σου
μεσ' του ονείρου τα σκοτάδια
σ'ένοιωθα – ω του ονείρου πλάνεμα!
στο πλευρό μου καθιστή.*

*Θα σου πω τα λόγια πώλεγα
με τον ίσκιο μου μιλώντας
κι έχοντας για μόνο αντίφωνο
τον αχό κάποιας σπηλιάς.*

*Κι ύστερα με μιας σωπαίνοντας
και την όψη σου θωρώντας,*

*θα προσμένω την απόκριση
της δικής σου της λαλιάς.*

(Θα βραδιάζει)

Το έργο του Δροσίνη γνώρισε τεράστια δημοτικότητα: στίχοι του όχι μόνον μελοποιήθηκαν, αλλά έφθασαν να θεωρούνται δημοτικοί, η μεγαλύτερη τιμή που μπορεί να δοκιμάσει ένας ποιητής. Κρατώντας αδιάκοπη την επαφή του με το λαό χάρη στην ελληνικότητα της ποίησής του και στο ευπρόσιτο των στίχων του, απέφυγε το σκόπελο της απλοϊκότητας με το δούλεμα της σύνθεσης κι έγινε ελαφρός μα όχι επιπόλαιος, προσιτός και όχι κοινός. Η νεοελληνικότητα του Δροσίνη έγκειται, στο ότι απέδωσε με το έργο του τη μετάγχιση του λαϊκού και επαρχιακού αίματος στο αστικό πνεύμα της Αθήνας του 1890 ως απότοκο της εσωτερικής μετανάστευσης, συγκερασμό που απέδωσαν πρώτοι οι ποιητές (Καραντώνης οπ. 167 κ.ε.). Όταν τρεχάτη μία φίλη του τού ανακοίνωσε μπαίνοντας στο σπίτι του το 1947 πως η ακαδημία και το Πανεπιστήμιο τον είχαν προτείνει για Nobel, εκείνος απάντησε: «Το μεγαλύτερο Nobel για μένα είναι να ξέρω πως δύο ερωτευμένοι με τα κεφάλια τους ενωμένα διαβάζουν στίχους μου» (Marvig 1951:132).

Δύο χρόνια αργότερα στα γενέθλια των 90 χρόνων του η βίλλα Αμαρυλλίς κατακλύσθηκε από φίλους, γνωστούς και άγνωστους που είχαν έλθει να του ευχηθούν. Η συγκινητικότερη στιγμή της γιορτής ήταν – έλεγε ο ίδιος αργότερα – ο ευχαριστήριοις χαιρετισμός που του απηύθυνε ένας τυφλός μαθητής της Σχολής Τυφλών που ο ίδιος είχε ιδρύσει στην Καλλιθέα.

Ως χαρακτήρας ήταν εγκάρδιος, ευχάριστος, ευγενής, ομιλητικός, προσηνής, μπορούσε να μεταδίδει την ηρεμία, τη γαλήνη και την αισιοδοξία του στο συνομιλητή του. Οπωσδήποτε θα δοκίμασε πίκρες και απογοητεύσεις, αλλά και ποιος δεν δοκιμάζει; Όταν κάποτε το 1944 μία συντροφιά πνευματικών ανθρώπων με πρωτεργάτη τον Μυριβήλη αποφάσισαν να εκδώσουν ένα περιοδικό μοναδικά πολυτελές με το πρώτο τεύχος αφιερωμένο στο Δροσίνη, εκείνος αρνήθηκε μία τέτοια έκδοση, ενώ η χώρα ήταν υπόδουλη, καθώς είχε θέσει ως αρχή του να μη δημοσιεύσει τίποτε πριν από το τέλος του πολέμου. (Παπακώστας 2009: 31). Ο Δροσίνης επέδειξε πάντοτε ηθική στάση και ήρεμη δύναμη όντας η νεοελληνική ενσάρκωση του μέτρου, του «μηδέν άγαν». Πέθανε ήρεμα τη νύχτα της 2ας προς την 3^η Ιανουαρίου 1951 στο σπίτι του, ενώ ο Ραδιοφωνικός Σταθμός της Αθήνας γιόρταζε

τις πρώτες μέρες του καινούργιου χρόνου με την *Ανθισμένη Αμυγδαλιά* και τάφηκε με εκδηλώσεις πάνδημης λατρείας την επομένη στην αγαπημένη του Κηφισιά.

Κυρίες και κύριοι, όταν αναλάμβανα μίαν ομιλία για τον Γεώργιο Δροσίνη ήξερα ότι θα άνοιγα ένα παράθυρο νοσταλγίας για τα παιδικά μου χρόνια αλλά και για εκείνη την εκπληκτικής δημιουργικής πνοής εποχή του ποιητή και πνευματικού ανθρώπου. Η μελαγχολία για το χρόνο που περνά δεν είναι όμως τόσο μεγάλη – η ωραιοποίηση του παρελθόντος δεν είναι του χαρακτήρα μου – όσο βαρύ είναι το άλγος μου, διότι εδώ και δεκαετίες η πνευματική ζωή μας δεν έχει προσωπικότητες με το ανάστημα εκείνων των ανθρώπων που δούλεψαν για την προκοπή του τόπου, σε σημείο που έρχονται στο νου οι στίχοι του Οράτιου: *«ήταν μάταια των αρχόντων και των σοφών η περηφάνεια .../ δεν είχαν έναν ποιητή κι εσβήσθησαν»*. Όμως δεν θέλω να κλείσω απαισιόδοξα. Το αντίθετο. Εύχομαι να μπορούσε ο Στράτης Μυριβήλης που φοβόταν πως κάποιος μελλοντικός ιδιοκτήτης της βίλλας Αμαρυλλίδας βέβηλος θα σάρωνε τον θησαυρό της ομορφιάς, της ευγένειας, του έρωτα και της ποίησης και θα χάνονταν όλα τα θυμητάρια και τα αγαπημένα βιβλία κι η πολυθρόνα του ποιητή, όπως χάθηκαν του Σολωμού, του Παλαμά, του Πορφύρα, του Χαλεπά και τόσων άλλων (Μυριβήλης 1951:135-136), εύχομαι να μπορούσε ο Μυριβήλης να ρίξει μια ματιά σήμερα στην Κηφισιά για να δει πως ο φόβος του δεν επαληθεύτηκε και πως ο Δροσίνης είχε την καλή τύχη να πέσει σε καλά χέρια, στα χέρια της Κυρίας Ελένης Βαχάρη και των Φίλων του Μουσείου Γεωργίου Δροσίνη, που από το 1997 υποδέχονται στη βίλλα με εγκαρδιότητα και ζεστασιά τον επισκέπτη, για να τον ξεναγήσουν στον αρχοντικό κόσμο του Δροσίνη και της συντροφιάς του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αντωνίου-Τίλιου, Μ.** (2007): «Εστία», στο *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα, σς. 702-703.
- Δροσίνης Γ.** (1995-2005): *Άπαντα*, 12 τόμοι, επιμ., εισαγ. Γ. Παπακώστας, εκδ. ΣΩΒ, Αθήνα.
- Δροσίνης, Γ.** (1949): «Η Μορφούλα και το Μοιρολόι της», στο *Ελληνική Δημιουργία*, τμ. 4^{ος}, τχ. 44, σς. 935-938.
- _____ (1951): «Τα πρωτόλεια», στο *Ελληνική Δημιουργία* τμ. 7^{ος}, τχ. 71, σς. 93-94.
- Ζήρας, Α.** (2009): «Γεώργιος Δροσίνης. Ένας πρωτοπόρος ειδυλλιακός», στο *Φιλολογική τχ. 108*, Ελληνοεκδοτική, Αθήνα, σς. 32-37.
- Θέμελης, Γ.** (1955): «Προβελέγγιος, Δροσίνης, Πολέμης, Στρατήγης, Καμπάς» *Βασική Βιβλιοθήκη*, αρ. 24.
- Θέρος, Ά.Α.** (1949): «Ο Γεώργιος Δροσίνης. Το έργο του-η εποχή του», στο *Ελληνική Δημιουργία*, τμ. 4^{ος}, τχ. 44, σς. 958-960.
- Καραντώνης, Α.** (1997): *Νεοελληνική Λογοτεχνία. Φυσιγνωμίες Α΄*, Παπαδήμας, Αθήνα, σς. 160-184.
- Λογοθέτη, Φ.** (1960): *Γεώργιος Δροσίνης*, εκδ. ΣΩΒ, Αθήνα.
- Μάργαρης, Δ.** (1951): «Ανέκδοτα από τη ζωή του Δροσίνη. Το γραφείο του στο “Σύλλογο Ωφελίμων Βιβλίων”», στο *Ελληνική Δημιουργία*, τμ. 7^{ος}, τχ. 76 σς. 525-529.
- Μελάς, Σ.** (1949): «Γεώργιος Δροσίνης, στο *Ελληνική Δημιουργία* τμ. 4^{ος}, τχ. 44, σς. 931-934.
- Μερακλής, Μ. – Παραραδείση Ευδ.** (2007): *Γ. Δροσίνης*, στο *Λεξικό λογοτεχνικών Όρων*, Πατάκης, Αθήνα, σς. 561-562.
- Μυριβήλης, Σ.** (1951): «Το δωμάτιο του ποιητή», στο *Ελληνική Δημιουργία*, τμ. 7^{ος}, τχ. 71, σς. 135-136.
- Παπακώστας, Γ.** (2007): *Φιλολογικά σαλόνια και καφενεία της Αθήνας*, Πατάκης, Αθήνα.
- _____ (2009): «Γεώργιος Δροσίνης, μία κεντρική μορφή των γραμμάτων μας», στο *Φιλολογική τχ.108*, Ελληνοεκδοτική, Αθήνα, σς. 26-31.

Στέφος, Αν. (2009): «Η επαρχία Ιστιαίας στο έργο του Γεωργίου Δροσίνη», στο *Φιλολογική τχ.108*, Ελληνοεκδοτική Αθήνα, σς 38-43.

Lee, F. (1951): «Γ. Δροσίνης, ένας νεοέλληνας ποιητής», μτφρ. Μ. Οικονόμου, στο *Ελληνική Δημιουργία*, τμ. 7^{ος}, τχ. 71, σς 107-108.

Marvig, J. (1951): «Γ. Δροσίνης», μτφρ Μ. Οικονόμου, στο *Ελληνική Δημιουργία*, τμ.7^{ος}, τχ.71, σς. 131-132.